

Violer

TEXT: ULLA-BRITT ANDERSSON

Att känna igen en viol är ganska lätt. Det gör man på blommans form. De fem kronbladen är ordnade så att två är riktade uppåt, två åt sidorna och ett lite större är riktat nedåt. På baksidan av blomman finns en liten sporre. Men hur artbestämmer man dem? Ulla-Britt Andersson presenterar här landets alla violarter och ger oss tips på artskiljande karaktärer.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Styvmorsviol

Artbestämning

FOTO: GILLIS ARONSSON

I den skira strandviolens blommor syns mörka streck som lotsar besökande insekter in till nektargömmen.

Översikt svenska violarter

Arter med gula eller flerfärgade blommor där gult ingår

Fjällviol, styvmorsviol och åkerviol.

Arter med enfärgade blommor som sitter på bladlösa skaft från bladrossetten

Luktviol, silvertiol, underviol (vårformen), buskviol, bergviol, kärrviol, mossviol, skuggviol och sumpviol.

Arter med enfärgade blommor som sitter på en bladig stjälk

Underviol (sommarformen med kleistogama blommor), sandviol, skogsviol, lundviol, storviol, strandviol, dvärgviol och ängsviol.

Om violer

Släktet violer *Viola* ingår i familjen violväxter *Violaceae*. Släktet omfattar i Sverige nitton arter och sex underarter. Därtill kommer ytterligare några arter som har spridits från odling. En del arter är ovanliga och har en begränsad utbredning. Åtta av arterna i släktet är rödlistade.

I världen finns det i runda slängar 500 olika violarter. De växer ofta i fuktiga och halvskuggiga lägen. De flesta arterna är fleråriga örter, men det finns även ettåriga arter och små buskar.

Violer känner man igen på blommans form. De fem kronbladen är ordnade så att två är riktade uppåt, två åt sidorna och ett lite större är riktat nedåt. På baksidan av blomman finns en liten sporre. Blommorna sitter ensamma på nickande skaft. Ofta finns det mörka markeringar i blomman som liksom lotsar besökande insekter in mot de centrala delarna.

Många violer har två sorters blommor. Dels vanliga, *chasmogama*, blommor med kronblad som lockar till sig pollinatörer. Dels *kleistogama* blommor som utvecklas senare på säsongen. De saknar i princip kronblad och i dem sker ofta självbefruktning.

Frukten består av en kapsel som när den är mogen spricker upp i tre delar. När det sker kan fröna slungas iväg någon meter eller så. På de små fröna sitter ett litet fettrikt bihang, ett så kallat *elaiosom*. Detta fett är eftertraktad näring för myror. Ibland gnager de av fettets direkt och ibland bär de iväg fröet en bit och bidrar på så sätt till växtens spridning.

Tips från coachen

Om du vill lära dig violer så kan en bra början vara att lära sig de två vanligaste arterna skogsviol och ängsviol. När du kan dem och variationen inom arterna så kommer du att veta när du hittar något annat, något som är värt att arbeta vidare med.

Vid artbestämning är det viktigt att notera växtsättet. Har plantan bladrossett eller inte? Har plantan utlöpare eller inte? Sitter blommorna på bladlösa skaft som kommer direkt från bladrossetten eller sitter de på bladiga stjälkar? Hur ser bladformen ut? Vad har stiplerna för form och hur långa är de? Stipler är de två små bladlika bildningarna som sitter vid bladskäftets bas. Är bladskäften häriga eller kala? Är stjälkarna häriga eller kala? Hur är högbladen placerade? Högblad är blad som sitter på stjälken och deras utseende avviker från vanliga blad, hos violer är högbladen ofta mycket små. Vad har blomman för färg? Vad har sporren för form, färg och längd? Hur långa är foderbihangen? Foderbihang är den del av fodret som pekar snett bakåt mot sporren.

Hybrider bildas lätt mellan närstående arter. Det försvårar artbestämningen.

Bestämningsnyckel för svenska violer

- 1 Blommor gula eller flerfärgade där gult ingår 2
- 2 Blommor gula ..... fjällviol
- 2 Blommor flerfärgade 3
- 3 Kronblad tydligt längre än foderbladen, ofta trefärgade ..... styvmorsviol
- 3 Kronblad knappt längre än foderbladen, blomman går i vitt och gult .. åkerviol
- 1 Blommor enfärgade blå, violett eller vita 4
- 4 Blomman sitter på ett bladlöst skaft som kommer från bladrosetten 5
- 5 Med utlöpare från bladrosetten 6
- 6 Blommor lila ..... luktviol
- 6 Blommor vita ..... silverviol
- 5 Utan utlöpare från bladrosetten 7
- 7 Bladskaft ensidigt glest håriga ..... underviol
- 7 Bladskaft kala eller runt om tätt håriga 8
- 8 Bladskaft runt om tätt håriga 9
- 9 Stipler nästan otandade ..... buskviol
- 9 Stipler med långa fransar längs kanten ..... bergviol
- 8 Bladskaft kala 10
- 10 Blad njurformade 11
- 11 Blad under kala ..... kärrioviol
- 11 Blad under håriga ..... mossviol
- 10 Blad hjärtformade 12
- 12 Bladen är ungefär lika långa som breda ..... skuggviol
- 12 Bladen är tydligt längre än breda ..... sumpviol
- 4 Blomman sitter på en bladig stjälk 13
- 13 Med bladrosett 14
- 14 Stjälk ensidigt glest håriga ..... underviol
- 14 Stjälk kal eller runt om tätt hårig 15
- 15 Stjälk runt om tätt hårig ..... sandviol
- 15 Stjälk kal 16
- 16 Foderbihang långa, 0,9–2,5 millimeter ..... skogsviol
- 16 Foderbihang korta, 0,3–0,8 millimeter ..... lundviol
- 13 Utan bladrosett 17
- 17 Blad 2–3 gånger så långa som breda 18
- 18 Stjälk tätt hårig ..... storviol
- 18 Stjälk kal 19
- 19 Bladbas rak, stipler kortare än bladskäften ..... strandviol
- 19 Bladbas kilformad, stipler längre än bladskäften ..... dvärgviol
- 17 Blad 1,3–2 gånger så långa som breda ..... ängsviol

FOTO: LARS GRÖNVIK

Åkerviol på väg att slå ut. Här syns blommans nickande skaft och foderbladens bihang.

FOTO: LEIF LARSSON

Styvmorsviolens blommor varierar en del i färg. På bilden syns en ovanligt mörk form.

Artbestämning

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Åkerviolens kronblad, som går i vitt och gult, är kortare än foderbladen.

FOTO: LEIF LARSSON

Styvmorsviol känner man igen på de flerfärgade kronbladen.

Fjällviol *Viola biflora*

Fjällviol känner man lätt igen på de gula blommorna. Badén är njurformade och ljusgröna. Fjällviol är en flerårig art med krypande jordstam.

Fjällviol är en vanlig art i fjällen, både på kalvfället och i fjällnära skog. Sällsynt kan man även hitta den längs älvdalar i skogslandet söderut till Dalarna och Hälsingland.

Styvmorsviol *Viola tricolor*

Styvmorsviol har trefärgade blommor som går i blålila, gult och vitt. Färgerna varierar en del, ibland kan de vara mer violett, ibland mer blå och ibland är det inte mycket vitt alls. Kronbladen är tydligt längre än foderbladen. Styvmorsviol är en ettårig eller fåårig ört.

Styvmorsviol växer på torr mark, ofta på sand eller berghällar. Den förekommer i hela landet men på Öland och Gotland är den ganska sällsynt. I inre delen av Norrland anses arten inte vara naturlig utan spridd med människans hjälp. Styvmorsviol är Ångermanlands landskapsblomma.

Arten brukar delas in i två underarter; vanlig styvmorsviol subspecies *tricolor* och klittviol subspecies *curtisii*. Klittviol är anpassad till att växa i sanddyner. Till skillnad från vanlig styvmorsviol är den flerårig, har en rikt grenad jordstam och tål därför att över-sandas. Klittviol förekommer utmed kusterna i södra delen av landet, från Bohuslän, längs Västkusten, Sydkusten och norrut till Uppland. Klittviol är rödlistad i kategorin sårbar (VU).

Åkerviol *Viola arvensis*

Åkerviolens blommor går i vitt och gult. Kronbladen är korta, bara knappt längre än foderbladen.

Åkerviol är en ettårig art som växer i åkrar, längs järnvägar och i trädgårdar. Arten är utbredd i södra delen av landet, norrut till Dalarna och längs Norrlandskusten. Åkerviol kan ibland vara svår att skilja från styvmorsviol och de två bildar dessutom hybrider.

FOTO: IVAN KRYUS

Fjällviol är omisskännlig med sina rent gula blommor och ljusgröna blad.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Luktviol *Viola odorata*

Luktviol är en flerårig art med bladrosett och tydliga utlöpare. Blomman sitter på ett bladlöst skaft som kommer från bladrossetten. De väldoftande blommorna är lila, i sällsynta fall vita, rosa eller gula.

Luktviol har sedan medeltiden odlats för sin väldoft och är spridd från parker, täppor och kyrkogårdar. Arten förekommer i södra delen av landet norrut till Dalarna och Medelpad. Lukt och utseende varierar en del mellan olika kloner.

Silvertiol *Viola alba*

Silvertiol är en flerårig art med bladrosett och tydliga utlöpare. Blomman sitter på ett bladlöst skaft som kommer från bladrossetten. Den har helt vita, väldoftande blommor. Arten kan förväxlas med vitblommiga plantor av luktviol men hos silvertiol är hela plantan påfallande hårig, hårigare än luktviol.

Silvertiol är mycket sällsynt och i vårt land endast funnen runt Borgholm på Öland. Där blommar den tidigt på våren, redan i mars. Från början är arten troligen införd för odling. Silvertiol är rödlistad i kategorin akut hotad (CR).

Underviol *Viola mirabilis*

Underviol är en flerårig ört med bladrosett. Den har ljusviolettera blommor och ljusgröna, njurformade blad. En artskiljande karaktär är att bladskäft och stjälk är ensidigt, glest håriga.

Underviol växer i rikare skogar i södra och mellersta delen av landet, norrut till Jämtland och Ångermanland med enstaka fynd ännu längre norrut.

FOTO: JAN Y ANDERSSON

Underviol med blekviolett chasmogam blomma under högbladen. De här blommorna ser man sällan. Stjälk och bladskäft är ensidigt håriga.

Silvertiol har vita, väldoftande blommor och tydliga utlöpare. De blad som utvecklas på våren är ljusgröna och håriga.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Luktviol har väldoftande blommor och tydliga utlöpare vilket gör att plantan bildar bestånd. Blomfärg och hårlighet varierar påtagligt mellan olika kloner.

FOTO: MONICA MATHIASSEN

Underviolen's kleistogama blommor utvecklas ovanför högbladen. Det är dessa man oftast ser.

Artbestämning

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Kärrviol har blekt blåvioletta blommor. Bladen är njurformade och nästan helt kala.

Buskviol *Viola hirta*

Buskviol är en flerårig ört med bladrosett. Blomman sitter på ett bladlöst skaft som kommer från bladrosetten. Blommorna är mörkt blåvioletta och bladen avlångt hjärtformade. Bladskäften är tätt håriga runt om. Dess stipler är nästan otandade.

Buskviol växer på solöppna platser på torr, gärna kalkrik mark och förekommer främst i kusttrakter i södra och östra delen av landet, norrut till Uppland.

Bergviol *Viola collina*

Bergviol är en flerårig ört med bladrosett. Blomman sitter på ett bladlöst skaft som kommer från bladrosetten. Blommorna är blekt violetta och bladen hjärtformade. Bladskäften är tätt håriga runt om. Dess stipler har långa fransar längs kanten.

Bergviol har en begränsad utbredning och växer i vårt land nästan uteslutande i Medelpad. Där går den under namnet "sundsvallsviol". Bergviol är rödlistad i kategorin sårbar (VU).

Kärrviol *Viola palustris*

Kärrviol är en flerårig ört med en gles bladrosett. Den har njurformade blad på kala bladskäft. Bladens undersida är kal och högbladen sitter ungefär vid mitten på blomstjälken. Blomman är blekt grålila och sitter på bladlös stjälk som kommer från bladrosetten.

Kärrviol växer på fuktig mark i större delen av landet.

Mossviol *Viola epipsila*

Mossviol är en flerårig ört med en gles bladrosett. Den har njurformade blad på kala bladskäft. Bladen är ofta håriga på undersidan och har en tydlig spets. Högbladen sitter på övre delen av blomstjälken. Blomman sitter på en bladlös stjälk som kommer från bladrosetten. Blomman är större och något mörkare lila än hos kärrviol.

Mossviol växer på fuktig, mullrik mark. Den är vanlig i norra och mellersta delen av landet. I söder förekommer den mer sällsynt.

FOTO: HÅKAN SUNDIN

Bergviol liknar buskviol men har en ljus sporre och stipler som är långt fransiga.

FOTO: BENGT STRIDH

Buskviol har håriga blad och blomskäft som kommer direkt från bladrosetten. Sporren är blåviolett och stiplerna är nästan otandade.

FOTO: MATS NORDHAG

Mossviol har blad som på undersidan är svagt håriga och mörkare blommor än kärrviol.

FOTO: HÅKAN SUNDIN

Skuggviol har blad som är ungefär lika långa som breda.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Sumpviol är en storväxt och ståtlig viol som växer på mark som översvämmas under våren. Bladen är tydligt längre än breda.

Skuggviol *Viola selkirkii*

Skuggviol är en flerårig ört med bladrosett. Den har kala bladskäft och hjärtlika blad som är ungefär lika långa som breda. Jordstammen är kort. Blomman sitter på ett bladlöst skaft som kommer från bladrossetten.

Skuggviol växer sällsynt på skuggig, mullrik mark och förekommer främst längs de större älvarna, från Värmland i söder till Jämtland och Ångermanland i norr. Enstaka förekomster finns längre norrut. Skuggviol är rödlistad i kategorin nära hotad (NT).

Sumpviol *Viola uliginosa*

Sumpviol är en ståtlig, storvuxen art med bladrossetter från en lång jordstam. Den har kala bladskäft och hjärtlika blad som är tydligt längre än breda. Blomman sitter på ett bladlöst skaft som kommer från bladrossetten.

Sumpviol växer på mark som periodvis är översvämmad. Den förekommer främst i östra Småland och längs nedre delen av Dalälven. Sumpviol är rödlistad i kategorin nära hotad (NT).

Sandviol *Viola rupestris*

Sandviol är en flerårig ört med bladrosett. Blommorna sitter på bladiga stjälkar som är tätt håriga runt om. Det finns dock plantor som är helt kala vilket kan vålla huvudbry och då förväxlas med småvuxna former av skogsviol. Högbladen sitter högt och sticker upp som två små horn.

Arten brukar delas in i två underarter; vanlig sandviol subspecies *rupestris* och lappviol subspecies *relicta*. Vanlig sandviol växer på torr, sandig och kalkhaltig mark. Den är sällsynt och förekommer från Skåne norrut till Ångermanland, vanligast på Öland och Gotland. Lappviol växer på kalkrik skiffer i sydsluttningar i Lule och Torne lappmarker. Båda underarterna är rödlistade i kategorin nära hotad (NT).

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Sandviolens stjälek är ofta tätt finhårig. Högbladen sitter högt upp på stjälken.

Artbestämning

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Ängsviol har blommor från en bladig stjälek men saknar bladrosett vilket skiljer den från skogsviol. Bladen är 1,3–2 gånger så långa som breda.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Lundviol har violetta, ganska smala kronblad och en gracil sporre i samma färg. Foderbihangen är korta.

Skogsviol *Viola riviniana*

Skogsviol är en flerårig ört med bladrosett. Blommorna sitter på bladiga stjälkar som är kala. Blommorna har blå överlappande kronblad. Sporren är tjock och trubbig och går i vitt eller lila. Foderbihangen är långa (0,9–2,5 millimeter).

Skogsviol växer i skog, lundar och hagmarker. Arten är vanlig i södra delen av landet upp till Dalarna och Ångermanland. Norr därom förekommer den mer sparsamt.

Lundviol *Viola reichenbachiana*

Lundviol är en flerårig ört med bladrosett. Blommorna sitter på bladiga stjälkar som är kala. Blommorna har ljuslila kronblad som inte överlappar varandra. Sporren är lila, smal och spetsig. Foderbihangen är korta (0,3–0,8 millimeter).

Lundviol växer i rikare skogar, främst längs kusterna från Skåne i söder till Uppland i norr. Lundviol är mycket lik skogsviol och de två bildar dessutom hybrider.

Ängsviol *Viola canina*

Ängsviol är en flerårig ört med bladig stjälek men utan bladrosett. Bladen är upp till dubbelt så långa som breda och har en hjärtlik bladbas. Blommorna är blålila. Sporren är vit och tydligt längre än foderbihangen.

Ängsviol växer i allehanda miljöer, både på soliga och halvskuggiga platser, på torr, frisk och fuktig mark. Arten förekommer i stort sett i hela landet. Från Svealand och norrut finns ängsviol med avvikande utseende. De har mer långsträckta blad och längre stipler. Denna form förs ibland till en egen underart; norrlandsviol subspecies *montana*.

Hybrider mellan ängsviol och skogsviol uppstår ofta. De har blommor som är lite flammiga i vitt och lila. Plantorna är ofta rikt förgrenade. I hybriderna bildas varken kapslar eller frön. Den vissna blomman sitter kvar långt fram på sommaren.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Skogsviol har blommor där kronbladen tydligt överlappar. Sporren är kort, trubbig och vitaktig. Foderbihangen är längre än hos lundviol.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Dvärgviol har långsmala blad med killik bas.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Strandviol har långsmala blad med en tvär bas. Blomman är ljus, ibland nästan vit.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Storviol är en högväxt viol med tydligt hårig stjälk. Om du vill se storviol får du ta dig till Mittlandet på Öland.

Storviol *Viola elatior*

Storviol är en flerårig ört med bladig stjälk men utan bladrosett. Det är en storvuxen art som kan bli runt en halvmeter hög. Bladen är tydligt avlånga, 2–3 gånger så långa som breda. Stjälken är tätt hårig.

Storviol förekommer i vårt land endast på mellersta Öland. Där växer den i brynmiljöer på mark som är våt under vintern. Sällsynt kan den också växa i djupa karstsprickor på Stora Alvaret. Storviol är rödlistad i kategorin starkt hotad (EN).

Dvärgviol *Viola pumila*

Dvärgviol är en flerårig ört med bladig stjälk men utan bladrosett. Namnet till trots kan dvärgviol växa sig ganska stor, i gynnsamma lägen kan den bli ett par decimeter hög. Bladen är tydligt avlånga, 2–3 gånger så långa som breda och har en kilformad bladbas. Stjälken är kal och stiplerna på de mellersta bladen är längre än bladskäften. Blomman är blekt violett. Sporren är kort och grönaktig.

Dvärgviol växer på periodvis fuktig mark, ofta i anslutning till våtar. I vårt land förekommer den bara på Öland och Gotland, där den är ganska vanlig. Tidigare har det funnits en växtplats i Skåne men där verkar den numera vara utgången.

Strandviol *Viola stagnina*

Strandviol är en flerårig ört med bladig stjälk men utan bladrosett. Bladen är tydligt avlånga, 2–3 gånger så långa som breda och har en rak bladbas. Stjälken är kal och stiplerna på de mellersta bladen är kortare än bladskäften. Blommorna är blåliga men påfallande ljusa, ibland nästan vita. Sporren är kort och grönaktig.

Strandviol växer på tidvis översvämmad mark utmed sjö- och åstränder. Det kan vara antingen sandstränder eller fuktängar som slåttras eller betas. Det är en konkurrenssvag art som är beroende av hävd och varierat vattenstånd. Arten förekommer främst i södra delen av landet, norrut till Dalarna och Gästrikland. Längs Vänerens stränder och vid nedre delen av Dalälven är den särskilt talrik. Strandviol är rödlistad i kategorin sårbar (VU). ❁